

SOCIALLIQ GEOGRAFIYANIN GEOGRAFIYA ILIMLERI SISTEMASINDAGI ORNI

Uzakbaev K.K.

¹Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı Geografiya oqıtıw metodikası assistent oqıtıwshısı,

Jaksimuratov A.B.

²Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı Geografiya hám ekonomikalıq bilim tiykarları tálim baǵdarı 2-kurs studentı

ANNOTACIYA

bul ilimiy maqalada sociallıq geografiya iliminiń geografiya ilimler sistemasındaǵı ornı, áhmiyeti, onıń xalıqlar geografiyasınan ayırmashılıqları haqqında sóz baradı.

Tayanış túsinikler: sociallıq geografiya, xalıqlar geografiyası, ekonomikalıq-sociallıq geografiya, óndirislik emes taraw, medicinalıq geografiya, sociallıq-geografiyalıq rayonlastırw, xalıqtıń jasaw jaǵdayı

KIRISIW

Sociallıq geografiya, geografiya ilimleri sistemasındaǵı xalıq hám onıń menen baylanıslı bolǵan barlıq sociallıq hádiyse hám processlerdiń aymaqlıq nızamlıqların izertlewshi, jańa hám tez rawajlanıp atırǵan bilim bolıp esaplanadı. Onıń dúziliwi hám rawajlanıwı bir jaǵınan geografiya ilimleriniń ishki dúzilisiniń rawajlanıwı, ekinshi tárepten oǵan bolǵan sociallıq buyırtpa menen baylanıslı.

Házirgi waqıtta ilimler sistemasında tikkeley xalıq hám onıń menen baylanıslı bolǵan máselelerdi úyreniwde «Házirgi zaman ekonomikalıq-sociallıq geografiyası» óz aldına orındı iyeleydi. Ásirese, onıń sociallıq geografiya qanatı jámiyet hám xalıqtıń sociallıq rawajlanıwınıń aymaqlıq táreplerin, nızamlıqların úyreniw menen áhmiyetli esaplanadı.

Tiykargı bólim. Sońǵı jıllar tájiriybesi sonı kórsetedi, dástúriy ekonomikalıq hám sociallıq geografiya iliminiń izertlew obyektı hám predmeti ádewir keńeydi hám turaqlastı. Aldınları izertlew baǵdarları tiykarınan óndiristi jaylastırw hám rawajlandırw máselesine qaratılǵan bolsa, búgingi künge kelip xalıqtıń ózin yaki insannıń sociallıq mıtájlikleri menen baylanıslı máselelerdi hár tárepleme úyreniwge, ásirese xalıqtıń sociallıq, mádeniy hám ruwxıy turmıs sharayatların aymaqlıq shólkemlestiriw nızamların úyreniwge itibar kúsheydi hám usınıń tiykarında sociallıq geografiyanıń ilim sıpatında qalıpsiw procesi tezlesti.

Biraq, ilimpazlardıń arasında sociallıq geografiya geografiya ilimleri sistemasındaǵı ornı haqqında bir-birine qayshı keletuǵın pikirler bar. Mısalı, A.A.Dolinin sociallıq geografiyanı xalıqlar geografiyasınıń quramındaǵı jańa baǵdar dep esaplaydı. Onıń pikirinshe, sociallıq geografiya xalıqlar geografiyasınıń

quramındağı jaña taraw bolıp, ol xalıqtıń sociallıq quramınıń regional ózgesheliklerin hám sociallıq hádiyselerdi úyrenedi [13]. Bunnan tısqarı A.A.Anoxin hám A.I.Kostyaevlar sociallıq geografiyanı túrli ierarxialıq tiptegi regionlarda sociallıq turmıstıń aymaqlıq shólkemlestiriliwin úyrenetuǵın xalıqlar geografiyasınıń «jaña tarmaǵı» dep esaplaydı.

Bul pikirge Estoniyadağı Tartu universiteti ilimpazları qosılmaydı. Olar sociallıq geografiya ekonomikalıq geografiya hám xalıqlar geografiyası menen bir qatarda óz aldına gárezsiz ilim degen pikirdi alǵa súredi. S.Ya.Nimmik sociallıq geografiya empirikalıq dárejede «óndirislik emes tarawdağı aymaqlıq qatnasıqlar sistemasın» (tarmaqlardı aymaqlıq shólkemlestiriwden, xalıqtıń turmıs tárizi hám dárejesindegi geografiyalıq ayırmashılıqlarǵa shekem) úyrenedi, usı sebepli, xalıqlar geografiyası hám sociallıq geografiya geografiya ilimleri sistemasındağı óz aldına ilimler bolsa da, olar bir-birin tolıqtıradı dep esaplaǵan [14]. S.Ya.Nimmik sociallıq geografiya xalıqlar geografiyasınıń quramına kirmeytuǵınlıǵın aytıp ótedi.

Sociallıq geografiya jámiyettiń sociallıq tarawın aymaqlıq shólkemlestiriw nızamlıqları, aymaqlıq sociallıq sistemalardıń qalıplesiwi, iskerlik hám rawajlanıw nızamlıqların, sonday-aq, olardı basqarıw principleri hám mexanizmlerin úyrenedi.

Juwmaqlaw. Sociallıq geografiya tek ǵana xalıqtıń jasaw jaǵdayınıń aymaqlıq parıqların emes, al óndirislik emes tarawdı jaylastırıwdıń nızamlıqları hám olardı basqarıwdı da úyrenedi.

Ayırım ilimpazlardıń pikirinshe jámiyettiń rawajlanıwı menen hár qanday ilimniń izertlew sheńberi keńeyip baradı. Mine usınıń nátiyjesinde xalıqlar geografiyasınıń úyreniw obyektiniń de keńeyiwi hám onda jaña baǵdar - sociallıq geografiyanıń júzege keliwine sebep boldı dep túsindiredi. Xalıqlar geografiyası da sociallıq geografiya sıyaqlı xalıq penen baylanıslı máselelerdi úyreniwı durıs. Biraq, biz xalıqtıń iskerligin úyrenetuǵın hár qanday ilimdi xalıqlar geografiyasınıń quramına kirgize almaymız.

Sociallıq geografiya óz ishine xalıqlar geografiyasınıń izertleytuǵın máselelerin tısqarı jaǵdaylardı da aladı. Mısalı, sociallıq geografiyanıń quramına kiriwshi medicinalıq geografiyanı alıp qarayıq. Medicina mákemeleriniń sanı, olardıń jaylasqan ornı hám quwatlılıǵın xalıqlar geografiyası emes, al sociallıq geografiya ilimi úyrenedi. Búgingi künde sociallıq geografiya tez rawajlanıw dáwirin bastan keshirmekte. Sol sebepli, bul ilimniń aldında sociallıq-geografiyalıq rayonlastırıw, xalıqtıń jasaw jaǵdayların analizlew hám jaqsılaw boyınsha geografiyalıq kózqarastan usınıslar beriw, sociallıq tarawlardı aymaqlıq shólkemlestiriwdegi rayonlar aralıq ózgesheliklerdi anıqlaw máseleleri turıptı. Bul mashqalalardıń hár biri sociallıq geografiyanıń qalıplesip barıwı hám rawajlanıwında úlken orın tutadı.

PAYDALANILǵAN ÁDEBIYATLAR: (REFERENCES)

1. Iskenderov A. B., Jaksimuratov A. B. ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍNDA SOCIALLÍQ TARAWDÍ RAWAJLANDÍRÍWDA ÁMELGE ASÍRÍP ATÍRǵAN IS-ILAJLAR // Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 6. – C. 225-229.

2. Iskenderov, A. B., Uzaqbaev, Q. K., Sharibaev, A. M., & Djanabaev, I. B. (2019). Turizm hám rekreaciyalıq geografiya” páninen oqıw-metodikalıq qollanba. Nókis-2019, 128.
3. Jaksimuratov A., Amidullaev B., Turdimuratova A. TURIZM GEOGRAFIYASING KELIB CHIQISH VA RIVOJLANISH TARIXI // Научный Фокус. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 389-392.
4. Turdimambetov, I., Joldasov, A., Iskenderov, A., & Uzaqbaev, Q. (2022). Qaraqalpaqstanm ekonomikalıq ham sociallıq geografiyasi.
5. Turdimambetov I. R., Uzaqbaev Q. K., Oteuliev M. O. TERRITORIAL FORMATION OF THE EDUCATION SYSTEM IN IMPROVING THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION OF THE REPUBLIC OF KARAKALPAKSTAN // Экономика и социум. – 2020. – №. 12 (79). – С. 276-279.
6. Turdimambetov I. R., Uzaqbaev Q. K., Niyazimbetova G. CURRENT STATUS OF MEDICAL SERVICES IN THE REPUBLIC OF KARAKALPAKSTAN // Science and education in Karakalpakstan.–2020. – 2020. – Т. 2. – С. 104-108.
7. Tursinbaevna, Gaypova Roza, and Uzaqbaev Qoblan Keunimjay Uli. "Territorial Location Of Medical Services To The Population In The Republic Of Karakalpakstan." The American Journal of Applied sciences 2.11 (2020): 28-33.
8. KEUNIMJAY-ULI, UZAKBAEV KOBLAN. "Aholiga xizmat ko'rsatish sohalarini tadqiq etishning ilmiy-uslubiy asoslari." Fan va jamiyat (2022).
9. KEUNIMJAY-ULI, UZAKBAEV KOBLAN. "Xaliqqa xizmet ko'rsetiw tarawlari ekonomikasinin'geografiya ilimindegi orni." Fan va jamiyat (2019).
10. KEUNIMJAY-ULI, UZAKBAEV KOBLAN. "Geografiya boyinsha mag'liwmatnama." NMPI baspaxanası (2017).
11. KEUNIMJAY-ULI, UZAKBAEV KOBLAN. "Qaraqalpaqstan Respublikasin ekonomikalıq rayonlastiriwdin'geografiyalıq tiykarlari." Fan va jamiyat (2023).
12. Uzakbaev K.K., Baltabaev, O.O., Jaksimuratov, A.B., Eshiniyazov, B.A. GEOGRAPHICAL BACKGROUND OF ARAL GEO-ECOLOGICAL DISASTER // ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА И СОВРЕМЕННАЯ НАУКА. – 2023. – С. 3-7.
13. Долинин, А.А. Социальная география - особая ветвь географии населения / Теоретические аспекты экономической географии. - Л.: 1975. - С.57.
14. Мересте У. И., Ныммик С. Я. Современная география: вопросы теории.-М.: Мысль, 1984.-365 с.
15. Узакбаев К. К. АҲОЛИГА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАЛАРИНИ ҲУДУДИЙ ТАШКИЛЛАШТИРИШ // Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 14. – С. 233-240.
16. Утепова Г. Б., Узакбаев К. К. РОСТ НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН И ЕГО ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ // Экономика и социум. – 2021. – №. 10 (89). – С. 1121-1130.